Nameščanje in diskurz o (ne)ustreznosti vzgojne pomoči otrokom/mladostnikom s čustvenimi in vedenjskimi težavami in/ali motnjami v vzgojnih zavodih

Mateja Marovič

OŠ Veržej – enota DOM,
Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

Uvod

Oddaja¹ otroka ali mladostnika v vzgojni zavod (v nadaljevanju: VZ) predstavlja poseg v družino, ki običajno povzroči številne, čustveno negativne reakcije staršev in otroka. Pri starših občutke krivde zaradi lastne vzgoj-

1. Otroka/mladostnika je v VZ mogoče namestiti po:
 1. določbah *Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* (v nadaljevanju: ZUOPP-1) (2011) (37., 38. in 39. člen);
 2. določbah 119., 120. in 121. členih *Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (v nadaljevanju: ZZZDR-UPB1) (2004). Ukrep oddaje predstavlja posamezniku hud rez v njegovo integriteto, saj pomeni posebno omejitev njegove prostosti (Caharijaz Ferme, 2013). Zato zakon v nadaljevanju posebej določa, da mora ukrep prenehati takoj, ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bil le-ta izrečen. Traja lahko največ tri leta. Izjemoma sme center za socialno delo (v nadaljevanju: CSD) na podlagi mnenja zavoda podaljšati ukrep oddaje, vendar samo zaradi nujnosti oz. dokler obstajajo razlogi. V praksi, kot ugotavlja že N. Caharijaz Ferme (2013), pride to največkrat v poštev, kadar otrok/mladostnik obiskuje šolo in želi le-to zaključiti. Posameznik, ki dopolni osemnajst let, sme ostati v zavodu le v primeru, da v to privoli;
 3. 183. členu *Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij* (v nadaljevanju: ZIKS-1-UPB1) (2006). Vzgojni ukrep oddaje v VZ se izvršuje v skladu s predpisi, ki urejajo usmerjanje mladostnikov s posebnimi potrebami (v nadaljevanju: PP). Za izvedbo vzgojnega ukrepa, ki ga v kazenskem postopku izreče sodišče, skrbi CSD. Minister pristojen za šolstvo določi VZ, v katerih se izvaja vzgojni ukrep oddaje v VZ za posamezne kategorije mladoletnikov. Vzgojni ukrep oddaje, ki ga v kazenskem postopku izreče sodišče, v Sloveniji izvaja en osnovnošolski (OŠ Veržej – enota Dom), en osnovnošolski ter hkrati srednješolski zavod (Vzgojni zavod Planina) ter trije srednješolski zavodi (Vzgojni zavod Slivnica pri Mariboru, Vzgojno izobraževalni zavod Višnja Gora in Zavod za vzgojo in izobraževanje Logatec) (Sklep o določitvi vzgojnih zavodov, v ka-

ne neuspešnosti, pri otroku/mladostniku jezo, strah pred neznanim (zavodom) ter občutke nemoči. Zanimariti ne gre niti dejstva, da »otroci in mladostniki, ki so vedenjsko »problematični«, praviloma zase ne iščejo pomoči« (Svetin Jakopič, 2005, str. 400; prim. Krajncan, 2006), temveč jo nasprotno največkrat odklanjajo. Poleg tega je v laični javnosti še vedno prisotno mišljenje, »da je oddaja v zavod za otroka kazen, za družino pa sramota.« (Vzgojni program, 2004, str. 21). Vsi ti dejavniki lahko povzročijo številne odpore – pri starših in posamezniku, ki se v zavod namešča – ter nepotrebne odkrite in/ali prikriti ovire v zavodskih prizadevanjih, da bi s strokovno pomočjo pomagali posamezniku in njegovi družini (Vzgojni program, 2004, str. 21).

Diskurz – nameščanje

Vprašanja *Kdaj oddati otroka/mladostnika v vzgojni zavod?, Kateri so odločilni dejavniki, ki do namestitve pripeljejo? in Ali ter koliko je eliminacija in posledično vključitev v specifično obliko izvendružinske institucionalne pomoči za določenega posameznika primerna?* predstavljajo dilemo, s katero se pri svojem delu vsakodnevno srečujemo strokovni delavci v VZ. Dodatno dilemo predstavlja védenje, da »lahko intervencije, ki skušajo resocializirati s segregacijo (v nekaterih primerih, op. a.), povzročijo več škode kot koristi (npr. problemi stigmatizacije, kriminalne kariere).« (Krajncan, 2006, str. 263).

Če izhajamo iz teorije in prakse nameščanja, lahko v grobem trdimo, da so prvotni razlogi za usmeritev oz. oddajo² otrok in mladostnikov v VZ večinoma njihove vedenjske in/ali čustvene težave in/ali motnje, ki v posameznikovem domačem okolju eskalirajo s tolikšno intenziteto, da jim predvsem starši ter učitelji niso več kos. Navedenemu sledi še dikcija »v naj-

terih se izvaja vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod za posamezne kategorije mladoletnikov, 2013).

CSD v vseh omenjenih primerih spremlja izvajanje ukrepa, v prvih dveh pa pri odločanju in oddaji neposredno sodeluje (prim. Kosmač, 2007).

- 2 Čepav je v obremenilnih življenjskih dogodkih ob stresnih in konfliktnih situacijah ter življenjskih krizah lahko težavna večina odraščajoče mladine (Skalar, 2003), postanejo naslovniki zavodske vzgoje predvsem tisi posamezniki, ki – zaradi spleta različnih, neugodnih okoliščin primarnega ter sekundarnega okolja, slabe družbe, socialno-ekonomske disfunkcionalnosti družine, posredno tudi družbenih mehanizmov izločanja ipd. – ne zmorejo zadostiti potrebam kontroverznih predstav posameznih, vladajočih socialnih skupin v družbi (Kobolt, 2011).

večjo korist otroka»³, iz katere smo pri oddaji, na podlagi pravno zavezujočih se dokumentov, dolžni izhajati.

Kot ugotavljamo v praksi,⁴ vzroki za napotitev največkrat temeljijo v genezi oz. koeksistenci heterogenih med seboj so-vplivajočih se dejavnikov, ki jih lahko strnemo v naslednje sklope:

- *neugodno družinsko ozadje* (ločitve, bolezni, smrt, zanemarjenost; preobremenjenost, nemoč, psihične težave staršev; različne vrste zasvojenosti; konfliktnost roditeljev/partnerjev; nasilje, spolne in druge zlorabe ipd.), v povezavi s *socialno-ekonomsko-družbeno depriviligiranostjo* (brezposelnost, nizki socialni status, neprimerni bivalni prostori, nezmožnost nudenja osnovnih življenjskih pogojev/dobrin, neizobraženost/nizka izobraženost) ter *odsotnostjo različnih vrst kapitala*;
- *težave v šoli* (odklanjanje šole in učnega dela, izostajanje od pouka, verbalno/fizično nasilje nad sošolci in/ali strokovnimi delavci, neupoštevanje šolskih pravil ipd.);
- *neugoden vpliv okolja* (primarnega/sekundarnega);
- *pripadnost odklonskim vrstniškim skupinam* (negativni vplivi vrstnikov, vandalizem);
- *prisotnost oz. konzumiranje različnih nedovoljenih substanc* (alkohol, trde/mehke droge) ter
- *koeksistenca naštetih dejavnikov* (medsebojno učinkovanje bioloških, psiholoških, socialno-ekonomskih, okoljskih ter drugih dejavnikov).

Največjo težo izvora, ki posledično pripelje do namestitve posameznika v VZ, avtorji (Bürger, v Krajncan, 2006; Trade, v Krajncan, 2006; Rapuš Pavel in Kobolt, 2008; Skalar, 2000; idr.) pripisujejo primarni celici otrokovega razvoja, družini, v povezavi z zgoraj naštetimi dejavniki.

- 3 Bolj pravilo kot izjema se izkaže tudi dejstvo, da so namestitve v VZ, kot že Krajncan (2006), reakcije socialne kontrole na oblike odklonskega, v družbi nezaželenega vedenja. Potreba po nastanitvi je tako večkrat v nasprotju s subjektivnimi željami otrok/mladostnikov, dokončno zakoličena z definicijami in odločitvami CSD ali sodišč (Krajncan, 2006).
- 4 Pri ugotovitvah izhajamo iz diagnostične dokumentacije zbrane v osebnih mapah otrok/mladostnikov Doma Veržej. Na tem mestu izpostavljena dokumentacija zajema uradne dokumente zbrane pred prihodom otroka/mladostnika v Dom. In sicer: odločbo o usmeritvi, osnovnošolsko dokumentacijo, morebitno diagnostično ocenno pedopsihiatra ter relevantne druge dokumente in poročila, iz katerih je razvidno, zakaj se posameznik v Dom namešča.

Trade (v Krajncan, 2006) tako iz poročil o vzrokih za napotitev otrok/mladostnikov v VZ izpostavi: neugodne oz. »težke« družinske razmere, nastale zaradi različnih vzrokov (stanovanjska stiska, brezposelnost, nizki socialni status ipd.); nadproporcionalna prizadetost otrok/mladostnikov etničnih manjšin, enostarševskih, dopolnjenih in nepopolnih družin; prav tako pa ugotavlja, da je bil velik odstotek nameščenih posameznikov priča psihičnemu kot tudi fizičnemu nasilju v družini. Med vzroki za napotitev avtor navaja še starševske težave povezane z odvisnostjo od alkohola, mamil oziroma drugih, nedovoljenih substanc.⁵

Bürger (v Krajncan, 2006) izhajajoč iz empiričnih raziskav, verjetnost, da posameznik postane naslovnik zavodske vzgoje, v veliki meri povezuje s pripadnostjo socialno prikrašanemu slojem prebivalstva, katerim botruje dokaj neproporcionalen delež nizke formalne izobrazbe, čemer posledično sledi zaposlenost v poklicih na nižjih položajih ali sploh nimajo zaposlitev, le-ti pa prevladujoče pripadajo spodnjim skupinam pri dohodkih in/ali so odvisni od socialne pomoči. Podobno Skalar (2000), ki ugotavlja, da izhajajo mladostniki, ki so oddani v VZ, najpogosteje iz družin, kjer imajo starši nizko izobrazbeno stopnjo, nizke osebne dohodke ter skromne stanovanjske pogoje. Večinoma so zaposleni kot nekvalificirani ali polkvalificirani delavci ali pa so nezaposleni (Skalar, 2000).

Izhajajoč iz disocialnega vedenjskega sindroma kot kriterije za nameščanje v VZ Bečaj (1989) izpostavi: *nizko delovno učinkovitost, pomanjkanje aktivnih interesov, delovnih navad, stikov z normalnimi vrstniki, pozitivnega čustvenega stika z odraslimi ter izločenost iz socialnega okolja*.⁶ Avtor ugotavlja, da »bolj kot je opisan disocialni vedenjski sindrom očiten, manjša je možnost, da se v otrokovem okolju uspešno ukrepa«, kar pomeni tudi, »da je začaran krog med mladostnikom in okoljem sklenjen do take mere, da okolje motnjo s svojimi reakcijami že samo po sebi vzdržuje« (str. 20). Zato predstavlja omenjen sindrom pomemben signal, da je otroka/mladostnika smiselno »izključiti« iz primarnega socialnega okolja (str. 20).

5 Podobno dikcijo v kvalitativni študiji navajata J. Rapuš Pavel in A. Kobolt (2008). Ugotavljata, da »družine, iz katerih so otroci oddani v razne oblike zavodske vzgoje, ne zmorejo zadostiti otrokovim razvojnim potrebam. Roditelji so v starševskih vlogah negotovi, neorganizirani, nestabilni, preobremenjeni z lastnimi partnerskimi, čustvenimi, delovnimi, socialnimi in materialnimi problemi.« (str. 99)

6 Kot najpogosteje navajano simptomatiko osnovnošolske populacije, ki botruje namestitvi v VZ, Bečaj (2003, str. 13) izpostavi še: verbalno in fizično agresivnost, trpinčenje, neupoštevanje pravil, upiranje, laganje, izostajanje od pouka, slabo voljivost, nemirnost, neuspešnost v šoli, lažja kazniva dejanja, zlorabo psihoaktivnih sredstev ipd.

CSD⁷ – ki pri oddaji otrok/mladostnikov v določen VZ igrajo odločilno vlogo – kot najpogostejše razloge za namestitev navajajo učne težave povezane z vedenjskimi težavami, nemočjo staršev ter socialno ogroženostjo (<http://www.csd-lj-siska.si/dejavnosti/dejavnosti.asp?DID=85036312>). Dekleva (1989) v raziskavi oddaje posameznikov v VZ razloge, ki jih strokovni delavci na CSD najpogostejše navajajo pri oddaji, strne v: odklonsko vedenje, ki kaže na vzgojno zanemarjanje; kazniva dejanja; ogroženost otroka. Dodaja še posameznikovo željo po odhodu v zavod, ki pa je – izhajajoč iz prakse nameščanja Doma Veržej – bolj izjema kot pravilo. V zaključnem poročilu *Posvet: Sodelovanje med centri za socialno delo in (vzgojnimi) zavodi od ogleda do odpusta pri obravnavi otrok/mladostnikov* (2011) udeleženci kot najpogostejše vzroke namestitve navajajo: vzgojno nemoč staršev, težavno družinsko situacijo, vzgojno zanemarjenost, ogroženost otroka, zlorabe otrok, beganje otrok, zlorabo drog in alkohola (eksperimentiranje), neprimerno družbo vrstnikov, alkoholizem staršev, izostajanje otrok iz šole in/ali šolsko neuspešnost.

Sinteza teoretičnih in empiričnih ugotovitev izpostavljenih avtorjev nakazuje na večplastnost in kompleksnost rizičnih dejavnikov, ki jih je pri oddaji posameznika v VZ mogoče zaznati, ter številnost med seboj zelo prepletenih dejavnikov, na katerih namestitev temelji. Zaradi tega je ugotovitev Krajnčana (2009), da je pri oddaji v VZ potrebno izhajati iz sestave oz. sistema razmer vseh dejavnikov, ki do odločitve o namestitvi pripeljejo, še kako upravičena. Oddaja otrok/mladostnikov v VZ predstavlja namreč

- 7 V izsledkih Krajnčanove raziskave, *Analiza kriterijev oddaje otrok in mladostnikov v vzgojne zavode* (2003, str. 146–147), so merila strokovnih delavcev na CSD, ki odločilno vplivajo na oddajo otroka/mladostnika v VZ, naslednja:
- namestitev otroka v VZ, ko so izčrpane vse druge možnosti (ambulantna pomoč, vse oblike znotraj socialne mreže, vse oblike ponujene v domačem okolju);
 - zaradi težkih družinskih razmer (doma ni možnosti za zdrav razvoj otroka, manj spodbudno okolje, vzgojni stil staršev, vzgojna nemoč staršev, fizično in psihično nasilje ter zlorabe);
 - zaradi šolske neuspešnosti (odklanjanje šole, odklonilnost do učiteljev, neopravičeno izostajanje, neupoštevanje šolskih norm);
 - čustvena/vedenjska težavnost otroka/mladostnika (odklonske oblike vedenja, osebnostne značilnosti, kazniva dejanja, zloraba drog ipd.);
 - onemogočanje normalnega/zdravega razvoja otroka/mladostnika (v sedanjem socialnem okolju ni osebe, ki bi lahko mladostniku to omogočala (odsotnost odrasle referenčne osebe, op. a.));
 - primernost zavoda (zagotovitev konstantnosti okolja, možnost strokovne obravnave, ustreznost zavoda glede na pripravljenost otroka/mladostnika in staršev idr.);
 - klinično psihološko mnenje ali izvid, mnenje komisije za razvrščanje, predhodne informacije pedopsihiatrične obravnave ipd.

veliko bolj subtilno področje, kot se na prvi pogled mogoče zdi. Zaradi kompleksnosti ter težko opredeljive interakcije med vzročnimi dejavniki in pojavnimi oblikami ČVT/M bi »težko našli enotne kriterije za oddajo v vzgojne zavode.« (Krajncan, 2006, str. 168). Svojo hipotezo avtor utemelji z že omenjeno raziskavo *Analiza kriterijev oddaje otrok in mladostnikov v vzgojne zavode* (Krajncan, 2003), ki je pokazala, da v slovenskem prostoru nimamo enotnih kriterijev oddajanja otrok in mladostnikov v VZ. Le-ti, kot ugotavlja tudi S. Kosmač (2007), še vedno predstavljajo nevralgično točko,⁸ saj kar polovica timov, ki odločajo o oddaji otroka/mladostnika v vzgojno institucijo, nima izdelanih meril,⁹ po katerih odločajo, ali je otrok/mladostnik potreben vzgoje v zavodu (prim. Krajncan, 2006).

Kot lahko sklepamo iz navedenega in čemur smo priča tudi v praksi, so načini odločanja CSD za oddajo otroka/mladostnika v posamezen VZ zelo neenotni, kriteriji nerazpoznavni, končna odločitev pa je, kot že Krajncan (2006, str. 170), »bolj ali manj prepuščena strokovnim delavcem, ki imajo o vzgojnih zavodih zelo različna mnenja pa tudi različne izkušnje.«¹⁰

Če torej skušamo odgovoriti na v uvodu zastavljeno vprašanje *Kateri so odločilni dejavniki, ki do namestitve pripeljejo?*, ugotovimo, da je pri odgovoru potrebno izhajati iz sinteze dognanj multidisciplinarnega pristopa¹¹ vseh v postopek vključenih akterjev: staršev; pristojnega CSD; šole, ki

8 Tako med CSD – kot že Krajncan (2003; prim. Krajncan, 2006) in kot kažejo tudi ugotovitve iz prakse – obstajajo signifikantne razlike že v samem kriteriju nameščanja.

9 Med merili za oddajo v VZ so svetovalni delavci najpogosteje navajali predvsem odgovore, kot so: ko je zanj škodljivo bivanje v družini, šolska neuspešnost in vedenjske težave (Krajncan, 2003). Kot primer navajamo še raziskavo Bürgerja (v Krajncan, 2006, str. 169), v kateri so ugotovili, da »otroka, ki bi ga center za socialno delo številka 1 takoj oddal v vzgojni zavod, center za socialno delo številka 2 nikoli ne bi.«.

10 Navedeno se potrди kot upravičeno tudi v zaključkih že omenjenega *Posveta: Sodelovanje med centri za socialno delo in (vzgojnimi) zavodi od ogleda do odpusta pri obravnavi otrok/mladostnikov* (2011), v katerem so aktivno sodelovali predstavniki CSD ter predstavniki VZ, ki so s problematiko nameščanja otrok/mladostnikov s ČVT/M najbolj neposredno povezani. Le-ti v ugotovitvah prav tako izpostavijo dilemo različne prakse CSD, ki obstaja pred namestitvijo otroka/mladostnika v določen VZ, kar potrjuje tudi trenutno aktualen diskurz prakse nameščanja.

11 Multidisciplinarni pristop nameščanja mora poleg podrobne anamneze posameznikovega funkcioniranja – ki naj temelji na izčrpnem opisu njegovega vedenja ter okoliščin, v katerih je le-to predvidoma prisotno – izhajati še iz ko-eksistence kriterijev, vzrokov ter dejavnikov, ki jih posamezni avtorji za oddajo v VZ izpostavljajo kot ključne. Ponovno je potrebno opozoriti, »da je ob odločanju za izločitev iz domačega okolja potrebna celostna ocena, saj nas vrsta, ne le že citiranih, avtorjev opozarja,

jo posameznik obiskuje; morebitnih zdravstvenih služb, ki otroka/mladostnika obravnavajo, idr. Se pravi celotne mikro in makro sfere posameznikovega okolja, v katero je le-ta vključen. Še posebej, ker vemo, da »na socialnopedagoškem področju med vzroki in posledicami ne potekajo enoznačni odnosi.« (Svetin Jakopič, 2005, str. 394).

Vprašanje *Koliko je eliminacija in posledično vključitev v specifično obliko izvendružinske institucionalne pomoči za določenega posameznika primerna?* nam predstavlja iztočnico, na katero bomo skušali odgovoriti v naslednjem poglavju.

(Ne)ustreznost vzgojne pomoči v vzgojnih zavodih

Strokovni delavci v VZ¹² se v zadnjem času srečujemo z vse večjim delom posameznikov s ČVT/M, katerih narava je zelo kompleksna.¹³ Kompleksnost težav izhaja iz kombiniranih, težkih oblik vedenjske problematike, ki v nekaterih primerih segajo že globoko v področje pedopsihiatrije in širše psihiatrije (prim. Zalokar, 2013).

Kot je razvidno iz raziskave *Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja*¹⁴ (Kobal Tomc idr., 2011) gre za populacijo otrok/mladostnikov, za katero se v zadnjih letih vse pogosteje ugotavlja, da obstaja brez primernege ter ustreznega tretmana, saj VZ »pogosto niso ustrezno opremljeni za njihovo obravnavo, niti po kadrovski niti po namestit-

da nobena specifična deviacija ni sama po sebi dovolj zanesljiv znak, da gre mladostnik zanesljivo v delikvenco.« (Bečaj, 1989, str. 20). Proces zaznavanja, definiranja ter proces odločitve (Krajinčan, 2006) so tako odločilne komponente, ki do namestitve pripeljejo.

12 Z omenjeno dilemo se srečujejo tudi CSD (Kobal Tomc idr., 2011; Anzeljc Bratina idr., 2013). Ker sami izhajamo iz polja delovanja VZ, se bomo v nadaljevanju osredotočili na slednje.

13 Podobno Skalar že leta 1998. Problematika pa se je v zadnjem času, zaradi prisotnosti izrazito segregacijske funkcije neoliberalističnega družbenega sistema, še okrepila.

14 Raziskava, izvedena v okviru Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo, analizira problematiko usmerjanja in nameščanja otrok/mladostnikov s hudimi motnjami vedenja v sisteme skrbi v Sloveniji. V pričujoči raziskavi, v kateri so sodelovali Vzgojno-izobraževalni zavodi (VIZ)/Mladinski domovi (MD), CSD in Center za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV), gre za analizo, predstavitev oz. posnetek stanja in ne za poglobljeno raziskavo. Vendar pa lahko opravljena analiza, kot pravijo avtorji, »služi kot dobro in verodostojno izhodišče za nadaljnje raziskovanje in spremljanje problematike na bolj poglobljen ter individualiziran način«, se pravi za individualno spremljanje članov ciljne populacije v daljšem časovnem obdobju (Kobal Tomc idr., 2011, str. 54).

veni plati». ¹⁵ (Kobal Tomc idr., 2011, str. 51; prim. Anzeljc Bratina idr., 2013; Kobolt, 2015; Krajncan in Šoln Vrbinc, 2015). Težave se pojavijo predvsem takrat, ko ugotovimo, da je otrok/mladostnik presegel okvire VZ in da mu le-ta s svojimi socialnopedagoškimi prijemi – zaradi spleta različnih dejavnikov (nesodelovanja posameznika; različnih oblik agresij, nasilja do sebe in/ali do drugih; konzumiranja nedovoljenih substanc; zavodsko okolje je zanj bolj ogrožajoče kot okolje doma idr.) – ne more več pomagati. ¹⁶

Razlogov, zakaj smo pri obravnavi najtežjih oblik vedenjske problematike neuspešni, je več. S. Svetin Jakopič (2005) navaja naslednje:

*»Mladostnik je vpet v množico začaranih krogov, ki vedenjske mo-
tnje utrjujejo in jih delajo trdovratne; vedenjska problematika se
sčasoma začne vzdrževati sama od sebe ne glede na prvotne vzro-
ke formiranja; mladostnik in njegovi starši navadno niso motivi-
rani za prejemanje pomoči (temveč le-to, predvsem starejši po-
samezniki, zavračajo op. a.), pogosto se pri njih pojavljajo odpor,
jeza, strah do obravnav; ovire pa so tudi na strani strokovnih de-
lavcev.«* (str. 391–392)

Ovire, ki se nemalokrat kažejo v neustreznosti namestitve, izhajajo tudi iz strokovne »neopremljenosti« VZ za določeno vrsto specifične problematike kompleksnih težav, ki so pri posamezniku prisotne.

Najbolj objektivni vpogled v navedeno problematiko, ki se nanaša na neustreznost namestitve v določen VZ ter aktualno stanje v slovenskem prostoru, je mogoče razbrati iz že omenjene raziskave *Otroci in mladostni-
ki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja* (2011), katere ugotovitve na-
vajamo v nadaljevanju. Po mnenju strokovnih delavcev VZ, VIZ in MD (v
nadaljevanju: zavodov¹⁷) so za tretjino otrok/mladostnikov omenjenih in-
stitucij le-ti menili, da namestitev pri njih ni ustrezna predvsem zaradi nas-
lednjih razlogov:

- 15 Čepprav skuša domska vzgoja, kljub svojim funkcijsko določenim institucionalnim omejitvam, realizirati tako varnost kakor privlačnost, pa se »tako diferencirana struktura raznih oblik pomoči vse bolj kaže kot nezadostna.« (Grunwald in Thiersch, 2008, str. 18).
- 16 V zadnjih petih letih se skoraj v vsaki vzgojni skupini najmeta eden do dva otroka/mladostnika, za katera ugotavljamo, da k nam pravzaprav ne sodijo.
- 17 Gre za prikaz stanja v 8 od 10 slovenskih VZ (Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja, 2011).

- *agresije, nasilja in konfliktov s strani otrok/mladostnikov.*¹⁸ Strokovni delavci teh institucij navajajo, da se srečujejo s fizičnimi napadi na osebje, fizičnim obračunavanjem med sostanovalci. Otroci/mladostniki namerno uničujejo zavodski inventar (pohištvo, opremo), kršijo zavodska pravila, v instituciji in njeni okolici izvršujejo kazniva dejanja ter prekrške. Ti posamezniki s svojim delinkventnim in/ali destruktivnim vedenjem vplivajo na ostale mladostnike, tako da *»/.../ kadar govorimo o notranji agresiji, samopoškodbah, se lahko v skupini pojavi trend samopoškodovanja ali pa dejanja tveganja, ko mladoletni spremljajo poizkuse suicida ali celo smrti«* (str. 72);
- *nesodelovanja otroka/mladostnika:* namestitev ne more potekati po načrtu, če posameznik namestitvi nasprotuje, je nemotiviran in/ali se upira avtoriteti. Strokovni delavci zavodov navajajo, da imajo posamezniki poleg tega še hud odpor do šole, zaradi česar tudi velikokrat pobegnejo iz zavoda. Tako v nekem zavodu opazajo, da *»je 95 % mladostnikov, ki so nameščeni v našem zavodu, popolnoma nemotiviranih za bivanje v zavodu in namestitev sprejemajo kot kazen«* (str. 73);
- *specifične problematike otroka/mladostnika,* ko v zavodu ne morejo nuditi vseh oblik pomoči, ki bi jih posameznik potreboval.¹⁹ Kot slabost zavodi navajajo dejstvo, da pred sprejemom v večini primerov ni opravljena pedopsihiatrična diagnoza. Poleg tega si želijo, *»da bi imeli več možnosti (tudi zakonodajne) pri reševanju posameznih primerov, ki bi dopuščali ustvarjalne, drugačne rešitve, primerne za posamezne primere«* (str. 73). Pri tem primeru so nekatere zavodske institucije izpostavile, da na CSD včasih slabše prepoznavajo posameznikove potrebe in je zaradi tega lahko le-ta napoten v neustrezen zavod;²⁰

18 V zavodih (VZ, VIZ, MD) je bilo v letu 2010 vključenih 113 otrok in mladostnikov, ki so nasilni do sebe in/ali do drugih, v začetku leta 2011 (od januarja do marca) pa je bilo takih posameznikov 81 (Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja, 2011).

19 Podobno rezultati raziskave Krajncan in P. Šoln Vrbinc (2015), v kateri anketiranci izpostavljajo pomanjkanje ustrezne pomoči otrokom/mladostnikom s kombiniranimi in psihiatričnimi motnjami ter da *»za določene motnje ni ustreznih ustanov in ustrezno izobraženega kadra«* ipd. (str. 29).

20 Da neustrezno definiranje posameznikove problematike botruje usmeritvi v napačne oz. neustrezne programe, izpostavljajo tudi Opara idr. (2010).

- *prisotnosti nedovoljenih substanc*, v okviru česar zavodi poudarjajo, da namestitve v takih primerih ni primerna, saj ne morejo izvajati *Individualiziranega vzgojnega načrta* (v nadaljevanju: IVN), če posameznik uživa nedovoljene substance;
- *nesodelovanja staršev*: dogaja se, da starši »s svojim nefunkcioniranjem onemogočajo vzgojno pedagoški proces« (str. 73; podobno Anzeljc Bratina idr., 2013).

Strokovni delavci zavodov so v omenjeni analizi izpostavili še problem:

- *zakonodaje*, za katero pravijo:

»Področna šolska zakonodaja ovira oz. celo povsem blokira razvoj specifičnih programov: »Ocenjujemo, da danes za tako populacijo otrok in mladostnikov v RS ni ustrezno poskrbljeno, iz česar sledi nameščanje po sistemu poskusov in zmot, ki je praviloma prepozno in tako vnaprej obsojeno na neuspeh«. In »Po sedaj veljavni šolski zakonodaji zahtevamo od naših otrok/mladostnikov, da aktivno sodelujejo pri pouku (do šest ur dnevno²¹) in zadostijo vsaj minimalnim standardom znanja, če želijo napredovati v višji razred. Učna uspešnost je preveč poudarjena, zanemarljiva pa se njihovo duševno stanje, stiska zaradi travmatskih izkušenj in učenje socialnih veščin«. Poleg tega so izpostavili počasnost in postopnost sodišč ter to, da posamezniki čedalje bolj zlorabljajo trenutno neizdelan pristop in sistem« (str. 78);
 - *zagotavljanja varnosti*.²²
- 21 Kljub številni medikamentozni »terapiji« nekaterih posameznikov. Naj kot argument k zgornji trditvi navedemo še stanje v Domu Verzej. V našem zavodu je na medikamentozni »terapiji« 22 od skupno 39 otrok/mladostnikov. Eden od teh prejema 4 različne medikamentozne terapije, štirje otroci/mladostniki 3 in pet posameznikov po 2 različni medikamentozni terapiji. Stanje se nanaša na mesec april šolskega leta 2015/2016. Podobno rezultati raziskave *Med preteklostjo in prihodnostjo zavodske vzgoje* (Krajncan in Šoln Vrbinc, 2015), kjer avtorja ugotavljata, da je bilo po poizvedbah Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport v letu 2012 psihiatrično obravnavanih 41,2 % zavodske populacije, kar pomeni, da je psihiatrično obravnavanih skoraj polovica otrok.
- 22 Izhajajoč iz prakse se nam zdi še posebej pomembno izpostaviti prav problem zagotavljanja varnosti vsem udeležencem vzgojno-izobraževalnega procesa v VZ, saj predstavlja le-ta predpogoj uspešnemu uresničevanju vzgojnih ciljev, ki jim pri svojem delu moramo slediti. Za boljši oris v navedeno problematiko na tem mestu izpostavljamo le nekatere, katerih realizacija – ob predpostavki prisotnosti posameznika, ki v celoti zavrača zavodski tretma (ogroža sebe in/ali ostale) – ni uresničljiva. Ne pri slednjih in ne pri posameznikih, ki zavodski tretma sprejemajo. In sicer: *Ure-*

»Nekaj zavodov je poudarilo, da je osebje ob fizičnem napadu oz. ogroženosti popolnoma nemočno, saj ni mogoče zagotoviti pravice po varnosti. Problem obravnave se pojavi takrat, ko zavodi s svojimi pedagoškimi ukrepi ne morejo več zagotavljati varnosti otrok/mladostnikov in zaustaviti nasilnega posameznika, da bi tako zaščitili njega pred samim sabo in druge pred njim: »Tu se srečata pravica posameznika do pomoči in šolanja ter pravica drugih otrok do varnosti – katera je pomembnejša?« (str. 78; podobno Anzeljc Bratina idr., 2013)

Na tem mestu velja v razmislek izpostaviti še dilemo nameščanja romskih in priseljenskih otrok. Razlog neustreznosti namestitve je pri romski populaciji najverjetneje iskati v raznovrstnih in kontradiktornih zahtevah kulturno pogojene različnosti okolja, ki v nekaterih primeri posledično botruje izločitvi posameznika iz njegove primarne etnične skupnosti. Pri navedenem izhajamo iz ugotovitev M. Marovič (2010), ki se z omenjeno problematiko ukvarja v članku *Romi, socialni kapital ter dileme glede nameščanja romskih otrok v vzgojne zavode*. Avtorica, na podlagi kronologije dogodkov izpostavljenega primera iz prakse, ugotavlja, da otrok – zaradi nasprotovanja zavodskemu tretmanu večinskih pripadnikov njegove romske skupnosti – doživlja dodatne travme, ki izhajajo iz védenja, da »nikamor in nikomur več ne pripada« (str. 267). Možnosti uspešne obravnave takega posameznika v VZ so zaradi navedenega precej okrnjene, kasnejša (re)integracija v domače okolje pa – ob védenju, »da so vezi med posameznikom in njegovim okoljem tiste, ki pogojujejo stopnjo njegove socialne vključenosti« (Cattel, v Zrim Martinjak, 2006, str. 49) – prav tako vprašljiva. Vendar pa romska populacija, kot vemo, v Sloveniji ni homogena, saj se Romi med seboj razlikujejo »tako po pripravljenosti na integracijo v sloven-

sničevanje preventivnih socialno-varstvenih in zdravstvenih ciljev, kjer za uresničevanje le-teh zagotavljamo: ustrezne bivalne pogoje, ki omogočajo posameznikovo zasebnost; pogoje za učenje in interesno udejstvovanje; ugodno psihosocialno klimo; preprečujemo vplive razvojno ogrožajočih, neugodnih dejavnikov na posameznikov razvoj iz njegovega matičnega okolja in v ustanovi, ki izvaja vzgojni program (Vzgojni program, 2004). Zgoraj navedeni cilji v situacijah, ko posameznik s skupino svojih privržencev prevzame »nadzor« nad VZ, niso realizirani. Predvsem v zavodih zaprtega tipa – ki so v tem kontekstu mišljeni kot ustanove, kjer pod eno streho biva velika skupina posameznikov – povzročajo taki upori dodatne psihične stiske »normalni« zavodski populaciji, ki naj bi se jim ravno z namestitvijo v VZ ter s tem izločitvijo iz domačega, »neprimerne oz. disfunkcionalnega« okolja, izognili. Dimenzija okolja ter odnosa, ki med obojimi omenjenimi posamezniki prihaja v ospredje, v neidealnih razmerah, še dodatno utrjuje že prisotne težave ali pa generira nove.

sko družbo kot tudi po že doseženi stopnji integracije« (Hrženjak, 2002, str. 88), zaradi česar na podlagi izpostavljenega primera²³ dilem (ne)ustreznosti nameščanja romske populacije ne moremo posploševati na vse pripadnike omenjene etnične skupnosti. Razlog neustreznosti namestitve priseljenjskih otrok pa je vsekakor (ne)poznavanje slovenskega jezika in kulturne razlike, ki so pomemben dejavnik pri doseganju šolskega (ne)uspeha priseljenjskih otrok in mladostnikov. Sinjur (2010) zato še posebej izpostavlja in poudarja, da je eden od izzivov, s katerimi se mora soočiti vzgoja in izobraževanje, tudi strategija vključevanja priseljenjskih učencev.

Zanemariti ne gre niti pogostih premestitev²⁴ iz enega v drugi VZ – z eliminacijo posameznikov, ki veljajo za posebej problematične – ki večinoma služijo vzpostavitvi reda v določeni ustanovi. Tako se v VZ – kot že Krajncan (2012, str. 117) in kot izhajajoč iz prakse ugotavljamo sami – »izmenjujejo faze rigidnega upoštevanja pravil in faze anomalije«, zaradi česar plačujejo otroci/mladostniki, za katere v našem sistemu ni ustrezne pomoči, (pre)visoko ceno.²⁵

Če pri vsem omenjenem izhajamo še iz polja delovanja socialnopedagoške doktrine, se tukaj njena vloga postavlja pod vprašaj. Za interpretacijo si sposodimo metaforo »figovega lista«, o katerem v intervjuju z A. Kobolt (2001) govori A. Frommann. Z metaforo »figovega lista« želi A. Frommann,

23 V zadnjem desetletju smo bili v Domu Veržej priča trem podobnim primerom, kjer je primarna romska etnična skupnost – zaradi nestrinjanja večinske skupnosti z namestitvijo in posledično tretmanom v VZ – otroka iz svoje sredine izločila.

24 Tveganje za otroka, ki ga večkrat premeščajo iz VZ v drugo podobno ali enako ustanovo, narašča, saj so, kot že Krajncan (2006, str. 67), ob tem »posebej ogrožene osebnostne značilnosti, kot so obvladovanje okolja, stopnja aktivnosti in optimizma.« (Najbolj občutljiva starost pri namestitvi je med 11. in 14. letom.) Avtor nadaljuje – s čimer se sami popolnoma strinjamo –, da so ti posamezniki praviloma »igračka pristojnih in ustanov, ki navadno nimajo pravice soodločanja o njihovi usodi in preseljevanju iz ustanove v ustanovo« (str. 67). Osebnostne težave, ki se izražajo v naučeni nemoči in izgubi kontrole nad lastnim življenjem, so za te posameznike značilne (Krajncan, 2006).

25 Rezultati raziskave, *Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja* (2011), ravno tako kažejo, da imajo CSD težave z nameščanjem teh otrok/mladostnikov v institucije – saj posebej specializiranih institucij pri nas ni (z izjemo VZ Planina) –, zato ti posamezniki v vmesnem obdobju pogosto ostajajo doma (v okviru matične oz. primarne družine), ob čemer je pomembno tudi dejstvo, da beležijo kar nekaj primerov, ko so taki otroci/mladostniki nameščeni v psihiatrične bolnišnice, celo na zaprte oddelke za odrasle (prim. Zalokar, 2013). Slednje (*nameščeni v psihiatrične bolnišnice na zaprte oddelke za odrasle*), kot tudi vse ostale na tem mestu navedene ugotovitve, lahko na podlagi večletnega dela s tovrstno populacijo (na žalost) tudi sami potrdimo.

tako Š. Razpotnik (2006), pojasniti delovanje, ki ga od stroke pričakuje širša družba. In sicer naj »sproti odpravlja in večini skriva težave in »družbene probleme«, da ti širši družbi ne bi bili v napoto« (str. 32). Če pri tem izhajamo iz Krajnčanove (2010) družbene determinante oddaje otroka/mladostnika v VZ – ki po mišljenju večinske družbe temelji na »nevarnosti«, ki je pri zgoraj omenjeni specifično težavni populaciji v ospredju – lahko na nek način tudi pri obravnavi posameznikov, ki zaradi kompleksnosti problematike ne »sodijo« v noben družbeni sistem in v nobeno institucijo (pa v njih vseeno ostajajo), izhajamo iz omenjene metafore »figovega lista«. Socialna pedagogika ter z njo povezane tudi vse druge stroke, ki so pristojne za obravnavo zgoraj omenjenih posameznikov, se v tem primeru, tako Š. Razpotnik (2006, str. 32), odrekujejo »svoji ofenzivnosti in zanikajo dinamično naravo družbe s podreditvijo nosilcem moči«. Zato ne preseneča dejstvo, da je *Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport* na eni strani sicer dovetno za težave, s katerimi se pri omenjeni populaciji v VZ srečujemo, vendar pa je (skoraj) z vsakega njihovega dopisa med vrsticami razbrati tudi negativno konotacijo,²⁶ da smo zavodi za tako problematiko otrok/mladostnikov usposobljeni ter s tem namenom tudi ustanovljeni.

»Tako morajo zavodi, ki se z obširnim seznamom izključitvenih kriterijev sprejema (na primer uživanje mamil, psihotične motnje ...) otepajo težavnih nalog vzgoje, v situacijah, kjer ponudba prostih zavodskih mest presega povpraševanje in jim grozi, da bodo morali zavod zapreti, močno skrbiti katalog svojih sprejemnih kriterijev.²⁷ Zato sprejemajo tudi take, ki jim zaradi koncepta dela ali zaradi drugih razlogov niso kos.« (Krajnčan, 2012, str. 188)

S tem pa se dela škoda tako tistim, ki so sprejeti, kot tistim, ki so v ustanovi že nameščeni. Na tem mestu odpove vsa strokovnost, kot tudi rek »v najboljše dobro otroka«, prav tako se zanemarijo otrokove, velikokrat (pre) pogosto opevane pravice.

In ker je ena izmed nalog socialnega pedagoga ter s tem tudi njegova odgovornost do širšega okolja in javnosti, da »od družbe zahteva ustrezne pogoje za optimalno življenje svojih uporabnikov« ter »podpira poli-

26 Le-ta je še posebej opazna pri ekstremnih primerih zavodskih posameznikov, ki so (zaradi različnih razlogov) popolnoma prerasli okvirje vseh trenutno obstoječih zavodskih institucij v Sloveniji. Izjema je, kot že rečeno VZ Planina, ki pa ima na žalost premajhno namestitveno kapaciteto.

27 Opozoriti velja, da se kriteriji sprejema med VZ, MD ter stanovanjskimi skupinami (SS) v praksi zelo razlikujejo.

tiko in zakone, ki po njegovi profesionalni presoji prispevajo k dobrobiti njegovih uporabnikov in odklanja takšne, ki niso v skladu z njegovimi profesionalnimi prepričanji« (Etični kodeks delavcev na področju socialne pedagogike, 2006, str. 196), je naša naloga tudi, da na tem mestu še posebej opozorimo, da je zadnji čas za sistemske spremembe.²⁸ »Treba je poiskati ustrezne rešitve med ministrstvom za socialo in družino,²⁹ ministrstvom za šolstvo,³⁰ ministrstvom za pravosodje, ministrstvom za notranje zadeve ter ministrstvom za zdravstvo³¹ in temu primerno prilagoditi zakonodajo ter uskladiti mrežo pomoči.«³² (str. 79)

Sklep

Na podlagi navedenega zaključujemo, da je obravnavana problematika preveč kompleksna in obširna, da bi na tem mestu lahko odgovorili na vsa zastavljena vprašanja, ki se nam ob večplastnosti vzgojno-izobraževalne institucionalne (ne)pomoči (pri obravnavi najtežjih oblik vedenjske problematike) otrok/mladostnikov zastavljajo.

Navedeno stanje kaže na neustreznost sistemsko urejene državne skrbi³³ (izhajajoč iz področja šolstva, socialnega varstva, zdravstva, zara-

28 Nujnost sistemskih rešitev, ki bodo bolj individualizirane ter prilagojene posameznikovim individualnim potrebam, predvsem tistim (kot že rečeno), katerim »tradicionalna« zavodska vzgoja ne more pomagati, nakazuje tudi raziskava dejanskega stanja *Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja* (2011), ki prav tako ugotavlja, da je obstoječi sistem tog, nefleksibilen ter do omenjene populacije neprijazen.

29 Danes: Ministrstvo za delo, družino in enake možnosti RS.

30 Danes: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS.

31 Danes: Ministrstvo za zdravje RS.

32 Povezovanje, dopolnjevanje ter usklajenost med službami in resorji, ki so vpete v procese nujenja pomoči otrokom/mladostnikom s PP, ter nadgradnjo in dopolnitev obstoječih mrež pomoči, ki naj bi jo sestavljali predstavniki različnih ministrstev, izpostavlja tudi *Program za otroke in mladino 2006–2016* (2006). V sklopu vzgojno-izobraževalne politike le-ta poudarja zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje, med drugim tudi z zagotavljanjem sistemskih pogojev za »uspešnejše vključevanje (predvsem otrok iz socialno ranljivih skupin) v sistem vzgoje in izobraževanja.« (str. 13)

33 Izpostaviti velja, da nameščanje v VZ, ki spadajo pod okrilje Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, vodijo CSD, ki pa spadajo pod Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Navedeno je razlog – kot ugotavljamo tudi v praksi –, da se to področje toliko težje ureja (prim. Krajncan, 2010). Ne nazadnje se razhajanja različnih strok v percepciji razumevanja zavodske vzgoje izražajo tudi – tako ugotovitev raziskave *Moči, izzivi, vizije vzgojnih zavodov* (Kobolt, 2015) – v ne-realnih pričakovanjih drugih ustanov, ki z VZ sodelujejo. »Izražena so tudi občutja,

di pogoste delinkventnosti tudi policije in pravosodja), ki je pri določenem delu omenjene populacije primanjkuje.³⁴ Manko v smislu družbene in strokovne (so)odgovornosti države do ustrezne pomoči posameznikom najtežjih oblik vedenjske problematike, je mogoče iskati tudi v dejstvu, da država vse do danes »nima nikakršnega organa,³⁵ ki bi vodil in bil odgovoren za področje vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami« (Opara idr., 2010, str. 13), med katere sodi tudi zavodska populacija. Zato – pri intervencijah in individualizirani, predvsem v posameznika usmerjeni pomoči, ki bi je morali (izhajajoč iz otrokovih pravic) biti deležni tudi otroci/mladostniki, ki v »tradicionalne« okvire zavodske vzgoje ne sodijo – ne preseneča, »da ni ustreznega povezovanja med strokami v ožjem smislu in prakso kot tudi ne ustrezne družbene in oblastne skrbi za to področje.«

Dokumentov (tudi predlogov³⁶), ki na nacionalni ravni kličejo k posodobitvi ter vzpostaviti ustrežnejše mreže trenutno obstoječe pomoči v

da jih želijo druge stroke poučevati in morda iz svojih perspektiv ne zmorejo razumeti kompleksnosti vzgojnega položaja in dela«. (str. 120) Navedeno – kot v vzgojno-izobraževalno-zdravstveni interakciji na podlagi izkušenj z nekaterimi institucijami (v tem primeru predvsem z pedopsihiatrijo) ugotavljamo sami – implicirajo tudi teoretično deskriptivne ugotovitve Krajncana in P. Šoln Vrbinc (2015): »V procesu sodelovanja s psihiatrijo Gintzel in Schone (1990) (tudi Feyerabend, 1995, str. 158; Köttigen, 1998, str. 69) opozarjata, da je vse preveč prisotno pomanjkanje dialoga, hierarhija medicinske usmerjenosti in procesov moči, izhajajočih iz tega. Tako ima že družbeno definirano višji položaj psihiatrija nad vzgojo in diagnoza psihiatra nad oceno socialnega pedagoga.« (str. 18)

34 »Gre za kompleksno in zahtevno problematiko, izvajalci vzgojno-izobraževalnih ter zdravstvenih programov pa za obravnavo te skupine otrok in mladostnikov niso ustrezno opremljeni, ne z vidika prostora in kadra ne z vidika doktrine dela, zato ti otroci in mladostniki ostajajo brez ustrezne obravnave.« (Kobal Tomc idr., 2011; podobno Svetin Jakopič, 2005; Zalokar, 2013 idr.).

35 »Poudariti je potrebno, da v Sloveniji vse do danes – kljub večletnim apelom prakse po nujnosti tovrstnega organa, op. a. – na nacionalni ravni ne obstaja nek enotni organ za področje vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, kot je to praksa v večini članic EU (posebni oddelki v okviru ministrstev, agencije ...)« (Opara idr., 2010, str. 13), kot tudi ne organ, ki bi posebej urejal področje otrok/mladostnikov s ČVT/M (prim. Kobal Tomc idr., 2011; Anzeljc Bratina idr., 2013).

36 Strinjamo se s predlogi avtorjev že omenjenega dokumenta *Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja* (2011), ki za izboljšanje obstoječe ureditve navajajo široko paleto izboljšav. Nanašajo se na reorganizacijo ter posodobitev polja zavodske vzgoje z vsemi pristojnimi resorji (šolstvo, sociala, zdravstvo, policija, sodstvo), ki morajo v vseh pogledih izhajati iz največje koristi otroka. V grobem le-ti zajemajo: vzpostavitev sistema učinkovitega zgodnjega odkrivanja težav obravnavanih otrok/mladostnikov; posodobitev sistemske ureditve; razvijanje specializiranih programov; okvire izobraževanja; zagotovitev specializiranega in usposobljenega kadra; zagotovitev institucij bolj zaprtega tipa za tiste posameznike,

polju zavodske vzgoje – ki bi ustrezali tako tistim, katerim namestitve v VZ ustreza in je zadostna, kakor tistim, za katere »tradicionalni« zavodski okvir ni primeren, znotraj področja institucionalne obravnave otrok/mladostnikov s ČVT/M –, v Slovenskem vzgojno-izobraževalnem prostoru ne primanjkuje. Vendar pa le-ti, žal, še vedno ostajajo zgolj na deklarativni ravni. Trenutno aktualen diskurz (ne)ustreznosti nameščanja je tako še vedno prepuščen iznajdljivosti posamezne zavodske arene ter praktikov, ki, tako B. Müller (2008, str. 125; prim. Krajncan, 2010), delajo z uporabniki in so prisiljeni tudi hitro ukrepati, »ne da bi dovolj vedeli in ne da bi natančno razumeli posameznikove potrebe«, kar pa ne zadosti potrebi po nujno potrebnih rešitvah, ki bi jih aktualni naslovniki zavodske vzgoje potrebovali.³⁷

Zato je naša naloga, da poiščemo »rešitve tudi za tiste otroke, za katere v obstoječem sistemu ni zagotovljene ustrezne obravnave«³⁸ (Anzeljc Bratina idr., 2013, str. 23). Moč in sredstva »je potrebno usmeriti v skupnostne oblike obravnave, ki se nahajajo blizu doma, šole in družine, zagotoviti pomoč družinam in s tem zmanjšati proces institucionalizacije« (Kobal Tomc idr., 2011, str. 96). In ne nazadnje, treba je uvideti, da so »zavodski otroci« – tudi tisti, pri katerih je odpovedala vsa strokovna pomoč – »navadni otroci, ki imajo enake želje in potrebe kot vrstniki, zaradi niza neugodnih okoliščin in s tem povezanih socialnih in zdravstvenih težav pa jih zelo težko uresničujejo« (Krajncan, Miklavžin in Zorc Maver, 2010, str. 96).

ki odklanjajo pomoč in s svojim vedenjem ogrožajo sebe in druge; pospeševanje raziskovanja in spodbujanje pilotnih projektov (povzeto po Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja: Analiza stanja, 2011, str. 81, 92–93, 95).

37 Ali če parafraziramo Krajncana (2012, str. 127): »Vse ovire, ki se kažejo kot medresorske neusklajenosti, zakonska togost, nejasna nacionalna socialna politika in še kaj bi se našlo, so preslab izgovor, da ne bi sledili potrebam otrok, ki glasno trkajo na vrata.« Brez kontinuiranega povezovanja vseh zgoraj naštetih dejavnikov ni mogoče oblikovati jasne vizije in koncepta, ki bi izhajala iz koristi in za korist otroka/mladostnika, zaradi česar je že tako marginalizirana skupina otrok/mladostnikov s ČVT/M še dodatno postavljena na stranski tir.

38 Kam bo šel razvoj slovenske zavodske vzgoje ter s tem povezana (ne)ustreznost zavodske mreže pomoči v prihodnje – ob vse večjih apelih zavodskih delavcev, ki se srečujemo z vedno večjo populacijo posameznikov, ki jim z uveljavljenimi socialno-pedagoškimi prijemi zaradi akutne individualne patologije ne moremo več zagotoviti ustreznih pogojev, pogojev, ki bi omogočali optimalen razvoj posameznika – je težko predvideti. Zagotovo pa nam dezinstitutionalizacijski procesi, vključno z drugimi teoretskimi usmeritvami, ki so namenjene profesionalizaciji in humanizaciji izvendružinske družinske vzgoje, kažejo, »da nismo nikoli dovolj humanizirali pomoči otrokom v vzgojnih zavodih, da jih ne bi mogli še bolj.« (Krajncan, 2012, str. 126)

Literatura

- Anzeljc Bratina, M., Brdar Tomažinčič, R., Cafuta, I. J., Dečman, M., Leva, J., Petrovec Zajc, J., ... Velič, I. (2013). Posvet: Sodelovanje med centri za socialno delo in (vzgojnimi) zavodi od ogleda do odpusta pri obravnavi otrok/mladostnikov. *Kaljenje. Bilten skupnosti CSD Slovenije*, 12, 7–12.
- Bečaj, J. (1989). Oddaja otrok in mladostnikov v vzgojne zavode. Kriteriji za oddajo v vzgojni zavod. *Ptički brez gnezda*, 13(27), 7–29.
- Bečaj, J. (2003). Disocialnost pri otrocih in mladostnikih. *Slovenska pediatrija*, 10(1), 12–27.
- Caharijaz Ferme, N. (2013). Postopek za zaščito otroka na centru za socialno delo. *Kaljenje. Bilten skupnosti CSD Slovenije*, 12, 24–31.
- Dekleva, B. (1989). Oddaja otrok in mladostnikov v vzgojne zavode. Razlike med občinami ter stališča delavcev centrov za socialno delo. *Ptički brez gnezda*, 28(13), 58–74.
- Etnični kodeks delavcev na področju socialne pedagogike. (2006). V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc Maver (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 191–196). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Grunwald, K., in Thiersch, H. (2008). Koncept socialne pedagogike, usmerjene v življenjski svet – uvodna opazanja. V M. Krajncan, D. Zorc Maver in B. Bajželj (ur.), *Socialna pedagogika – med teorijo in prakso* (str. 7–26). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Hrženjak, M. (2002). Zgodovinski, kulturni in družbeni vidik vključevanja romskih otrok v slovenske vrtce. *Socialna pedagogika*, 6(1), 81–93.
- Kobal Tomc, B., Centrih, M., Zalokar, L., Švab, V., Bužan, V., Klanjšček, M., in Pavlič, S. (2011). *Otroci in mladostniki s hudimi motnjami vedenja – Analiza stanja*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Kobolt, A. (2001). Intervju z Anne Frommann: Socialna pedagogika v funkciji »figovega lista«. *Socialna pedagogika*, 5(3), 375–386.
- Kobolt, A. (2011). Razumevanje in odzivanje na čustvene in vedenjske težave. V O. Poljšak Škraban (ur.), *Razumevanje in odzivanje na problematiko otrok s težavami v socialni integraciji*. *Socialna pedagogika, tematska številka*, 15(2), 153–173.
- Kobolt, A. (2015). Opredelitev konteksta in ciljev raziskovanja – Oris stanja in vizija razvoja vzgojnih ustanov. V A. Kobolt (ur.), *Moči, izzivi, vizije vzgojnih zavodov* (str. 37–46). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Kosmač, S. (2007). (Ne)ustreznost kriterijev za opredeljevanje otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami. *Socialna pedagogika*, 11(3), 361–383.
- Krajncan, M. (2003). *Analiza kriterijev oddaje otrok in mladostnikov v vzgojne zavode* (Doktorska disertacija). Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Krajncan, M. (2006). *Na pragu novega doma: Oddaja otrok v vzgojni zavod*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Krajncan, M. (2009). Behavioural and emotional disorders of children and adolescents in Slovenian juvenile educational institutions. *Socialna pedagogika*, 13(2), 147–174.
- Krajncan, M. (2010). Otroci in mladostniki v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah in mladinskih domovih. V M. Krajncan in P. Miklavžin (ur.), *Zdravje mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 34–55). Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
- Krajncan, M. (2012). Dez institucionalizacija na področju vzgojnih zavodov. V A. Rafaelič in V. Flaker (ur.), *Iz-hod: iz totalnih ustanov med ljudi. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, tematska številka*, 39(250), 116–127.
- Krajncan, M., in Šoln Vrbinc, P. (2015). Med preteklostjo in prihodnostjo zavodske vzgoje. V A. Kobolt (ur.), *Moči, izživi, vizije vzgojnih zavodov* (str. 11–33). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Krajncan, M., Miklavžin, P., in Zorc Maver, D. (2010). Oris zdravstvene problematike (namen raziskovanja). V M. Krajncan in P. Miklavžin (ur.), *Zdravje mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 57–99). Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
- Marovič, M. (2010). Romi, socialni kapital ter dileme glede nameščanja romskih otrok v vzgojne zavode. *Socialna pedagogika*, 14(2), 247–270.
- Müller, B. (2008). O odnosu med terapijo, pedagogiko in socialnim delom – ravnanje s časom, kot profesionalna naloga. *Socialna pedagogika*, 12(2), 124–144.
- Opara, B., Barle, A., Globačnik, B., Kobal Grum, D., Košir, S., Macedoni Lukšič, M., ... Vršnik Perše, T. (2010). *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: JRZ Pedagoški inštitut.
- Program za otroke in mladino 2006–2016*. (2006). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Pridobljeno s http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/konferenca_o_participaciji_otrok

- Rapuš Pavelj, J., in Kobolt, A. (2008). Alkoholizem v družini in doživljanja mladostnic, ki bivajo v vzgojnem zavodu. V M. Krajncan, D. Zorc Maver in B. Bajželj (ur.), *Socialna pedagogika med teorijo in prakso* (str. 97–120). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Razpotnik, Š. (2006). Izziv socialni pedagogiki: biti glasnica družbenega obrobja. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc Maver (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 23–35). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Sinjur, A. (2010). Učenci z imigrantskim ozadjem – politike in praksa učenja maternega jezika učencev imigrantov v nekaterih državah EU. *Educa*, 19(3–4), 59–69.
- Skalar, V. (1998). Vzgojne ustanove na prehodu v postindustrijsko družbo. *Socialna pedagogika*, 2(2), 5–17.
- Skalar, V. (2000). Vzgojni zavodi v funkciji preprečevanja delinkventnosti in disocialnosti pri otrocih in mladostnikih. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 151–161). Ljubljana: Bonex.
- Skalar, V. (2003). Socialna integracija otrok z vedenjskimi in čustvenimi težavami v osnovni šoli. *Šolsko svetovalno delo*, 3–4(8), 8–14.
- Sklep o določitvi vzgojnih zavodov, v katerih se izvaja vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod za posamezne kategorije mladoletnikov. (2013). Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Številka: 6034-22/2013/2. Datum: 8. 4. 2013.
- Svetin Jakopič, S. (2005). Obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi motnjami na centru za socialno delo: Pomoč ali prisila. *Socialna pedagogika*, 9(4), 391–422.
- Vzgojni program. (2004). Pridobljeno s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/Vzgojni_program.pdf
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1)* (2006). Uradni list RS, št. 110/2006 z dne 26. 10. 2006. Pridobljeno s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2006-01-4665>
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1)* (2011). Uradni list RS 58/2011 z dne 22. 7. 2011. Pridobljeno s http://www.zrss.si/pdf/050911123118_zakon_o_usmerjanju_otrok_s_posebni_potrebami_22072011.pdf
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. (ZZZDR-UPB1)* (2004). Uradni list RS, št. 69/2004 z dne 24. 6. 2004. Pridobljeno s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>

- Zalokar, L. (2013). *Evalvacija institucionalnega obravnavanja mladinske odklonskosti – primer Vzgojnega zavoda Planina* (Doktorska disertacija). Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Zrim Martinjak, N. (2006). Koncept socialnega kapitala. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc Maver (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 37–50). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.